

Хидроними, но медийни заглавия I част. 1865-1910

Живодар Душков

Hidronym , but media headlines (Part I. 1865 – 1910) In the work are examined the Bulgarian media which headlines are The first similar newspaper is "Danube" – published in Ruse in 1865. To the end of the period (1910) that has been examined in the first part the repertory of names, the places where the media has been published and the character of the newspapers/magazines is widened.

Key words: history of the press, country history, onomastics.

ВЪВЕДЕНИЕ

Известно е, че първият вестник по българските земи е „*Дунав*“. Известно е също, че най-авторитетният провинциален вестник, излязъл след Освобождението, за дълги години е „*Марица*“. Общото е не само, че и двете медии са издавани в големи български градове (Русчук и Пловдив), но и това, че заглавията им са свързани с наименованията на две големи реки – едната очертава северната граница на българските земи, а другата прорязва Тракийската низина.

Има ли други подобни български медии, приели за свое заглавие хидроним? Кои реки и езера са „обезсмъртени“ и по какъв начин? Колко вестника с името Черно море са издавани? Кога? От кого? Къде? На всичко тези въпроси, но и на други, свързани по някакъв начин с основните, ще се постарая да дам отговор в настоящото проучване.

Пред мене стояха няколко възможности за даване пълнота на картината на този вид български медии, като всяка от тях съдържаха в себе си и нещо положително, и нещо отрицателно. Азбучната подредба на медийните заглавия би улеснила търсенето на съответния хидроним (от грц. *hydor* - вода и *onoma* – име, т.е. име на водна повърхност: река, море, езеро, океан и др.) [2.]; подредването на медиите според местоиздаването би дало сравнително пълна представа за предпочитанията на едно или друго наименование; групирането в зависимост от характера на хидронима (река, езеро, море) също е някакъв възможен вариант. Възприех друг подход – хронологичният, като условно разделих периода на декади. Прецених, че по такъв начин ще се покаже темпът на нарастване на едно или друго заглавие, ще се очертае тенденцията за по-цялостно присъствие на дадена медия сред читателската публика; ще се фиксира тенденцията за търсене на връзка с предходно издание, което е прокарало вече път към читателите и пр. И тъй като си дадох сметка, че е интересно да се знае какви „хидрономични“ медии са издавани и в отделните селища, включвам в изследването си и подобен елемент Огромното им количество наложи да се обособят две части. В случая е приложен един формален подход, тъй като естествената „граница“ –краят на XIX век, е твърде близка до 1865 г., когато се появява първият вестник с име хидроним, а броят на подобни медии не е голям. Приех (отново да повтора: с всичките условности) да обособя две части въз основа на едно политическо събитие – провъзгласяването независимостта на България, с последващите стъпки издигане на международния статут на държавата (от княжество в царство) и конституционното узаконяване на извършените промени, дело на Петото велико народно събрание. Точно това бе и гледната точка темата „Хидроними, но медийни заглавия“ да бъде представена в две части, чиито хронологични граници са 1865-1910 (I ч.) и 1911-1944 (II ч.). Освен това 1910 година приблизително е и средата на разглеждания период. Очертани са и вътрешни подпериоди със съответните заключения за тях, но обобщението на двете теми е на своето естествено място – в края на втора част.

ИЗЛОЖЕНИЕ

1. До Освобождението

На 2 март 1865 г. в Русчук - „столицата“ на Туна вилает, започва да се печата вестник **„Дунав“**. Като *„вестник, който съдържава вътрешни и външни новини и сякакви разсъждения“*, той помества различни наредби, правилници, съобщения и пр., произлизащи от вилаетската канцелария. Във връзка с необходимостта тези официални известия да имат по-широко разпространение **„Дунав“** е двуезично издание (на турски и български) и се разпространява безплатно. Редактор е Исмаил Кемал (по-късно е заменен от Ахмед Мидхад ефенди), както и Стоил Д. Попов и Иван Чорапчиев, които преди всичко се изявяват като преводачи на българските страници. Вестникът се задържа дълго време – до 1 юни 1877 г., т.е. цели 13 годишнини, за което време са използвани възможностите на вилаетската печатница и са издадени 1172 броя.

2. 1878-1890

Първият български следосвобожденски вестник не само със заглавие хидроним, но изобщо, се появява в Пловдив на 25 юли 1878 г. Редактор на в. **„Марица“** е Г. Д. Начович, а издател - Хр. Г. Данов. Вестникът се печата до обявяването на Съединението, така че на 6 септември 1885 г. излиза неговият последен 745-и брой. За шестте годишнини редактори на **„Марица“** са и Г. Груев, Ив. Е. Гешев, д-р К. Стоилов, М. Маджаров, С. С. Бобчев и др. Вестникът се печата в печатниците на Янко С. Ковачев и Хр. Г. Данов.

В Източна Румелия излиза и втори вестник, носещ името на река – **„Тунджа“** (1879). Той помества предимно политически новини. Появява се в Ямбол – град, най-тясно обвързан с река Тунджа. Особеност на медията е, че не е печатана, а е ръкописно издание [2, т. III, с. 187].

В Княжество България (до Съединението и в периода 1885-1900 г.) се появяват 6 вестника, чиито заглавия са изведени от имената на три реки, преминаващи през територията на Северна България, и една, чието начало е Витоша, но долното й течение е било извън пределите на княжеството.

През 1880 г. П. Р. Славейков издава в Търново вестник **„Етър“** (1880). Днес е трудно да се каже защо поетът е предпочел името Етър вместо Янтра, още повече, че нито един брой на вестника не е запазен [4, с. 126; по: 2, т. I, с. 282] и сведенията за изданието са косвени.

Тодор Постомпиров и Евтим Дабев създават на 4 юни 1886 г. вестник **„Росица“**. П. Мустаков е негов отговорен редактор. Печата се в Габрово - в печатницата на Н. Стойков. Издадени са само 20 броя (до 24 декември 1886 г.). В годините до 10 ноември 1989 г. на изданието е обръщано твърде голямо внимание, понеже е първият социалистически вестник в България.

И друга партийна структура използва хидроним за заглавие на свой вестник. След оттеглянето на Петко Каравелов от регентството и скъсването с Либералната партия, ръководена от Стефан Стамболов, каравелистката фракция в Народнолибералната партия създава своя вестник **„Искър“**. Редактори са Б. Иванов и Ив. П. Славейков. Тиражира се посредством софийската печатница К. Т. Кушлев. Отпечатани са 13 броя и на 13 февруари 1887 г. **„Искър“** престава да излиза.

„Илюстриран лист за забава и поучение“ е вестник **„Янтра“**. Негов редактор е търновчанинът Д. Панайотов. От медията в периода 15 януари 1886-22 май 1887 г.

излизат само 15 броя, изпълнени с разнообразни материали - стихове и разкази, исторически и стопански статии, илюстрации и др.

В Севлиево през 1889 година е издаван още един вестник „*Росица*“, но от него не са запазени екземпляри [1, с. 422] и е трудно да се даде каквото и да е описание.

Ив. А. Клисурски е редактор и отговорник за издаването на в. „*Струма*“, който се появява в София на 16 юни 1889 г. Отпечатани са 20 броя, след това изданието променя името си. Отново е използван хидроним (Вардар), но тъй като днес реката преминава през македонска и гръцка територия, интересът ни към вестника достига до 28 октомври 1889 г. – последна дата в биографията на „*Струма*“.

Какво следва да се отбележи за периода?

1. Не се повтаря името на река Дунав като заглавие на следосвобожденски вестник.

2. Петте най-големи български реки са Искър, Тунджа, Марица, Осъм и Струма. Като заглавия на български вестници са използвани 4 – „*Марица*“ (1878-1885), „*Тунджа*“ (1879), „*Искър*“ (1886-1887) и „*Струма*“ (1889).

3. На два пъти (1886 и 1889) се появява вестник с едно и също име („*Росица*“), но в два различни града (Габрово и Севлиево), и на два пъти (1880 и 1886-1887), но в един и същ град (Велико Търново) се печата вестник с две различни заглавия, смислово препокриващи се („*Етьр*“ и „*Янтра*“)³.

3. 1891-1900

12 години след ръкописния вестник „*Тунджа*“ (1879) се появява и седмичникът „*Тунджа*“. Всякакъв паралел между двете издания би бил изкуствено направен, още повече, че вестникът от 1891-1895 г. е издаван на висок печат в ямболската печатница „*Тунджа*“, има неколкогодишен живот (I годишнина е с обхват 10 юли 1891-26 април 1892; II - 9 май 1892-21 август 1893 и III - 15 ноември 1893-14 януари 1895) и са издадени недостигналите от много други вестници в този период 140 броя. Естествено било в някой момент да се потърсят и услугите на друга печатница – на сливенската „*Търговска печатница*“.

Първият хидроним (съществува и по-тесен термин: *пелагоним*), визиращ името на Черно море, е седмичникът „*Черно море*“⁴. Предисторията на самия вестник е

³ Янтра - в античността на латински *latrus*, *Ятрус*; *Етьр* (старосл. Iétъръ) е названието на реката в по-горното ѝ течение.

⁴ Тъй като по-нататък ще се споменат и други едноименни издания, но извън вниманието ни остават вестници/списания с наименования, в които фигурира прилагателно, изведено от хидронима, ще фиксирам ония медии, които в своите наименования съдържат прилагателното име *черноморски* (*черноморска*, *черноморско*): в *Бургас* се издава в. „Черноморска поща“ в периода 1908-1913 и като втори вестник през 1924, „Черноморски работник“ - през 1919, „Черноморски земеделец“ - през 1920-1934 и паралелно вестник със същото заглавие през 1932, „Черноморски сговор“ - през 1924-1926, „Черноморски новини“ - през 1931 и „Черноморски спорт“ - през 1933; във *Варна* – „Черноморски куриер“ през 1904, „Черноморски смях“ - през 1921, „Черноморски новини“ - през 1923, „Черноморска камбана“ - през 1926-1930, „Черноморска трибуна“ (новото име на „Варненска вечерна поща“) - през 1926 и като друг вестник през 1930, „Черноморски шепот“ – през 1930. От останалите български черноморски селища единствено в *Анхиало* (дн. *Поморие*) се печата подобен вестник - „Черноморски глас“ – и то в продължителен период 1928-1942. За пълнота ще посоча също така: двата едноименни вестника „Черноморец“, издавани във *Варна* в два периода – 1924-1926 и 1939-1941, както и „Черно море се светлей“, печатан в *Бургас* на 18 април 1930 г. Че някои от заглавията не са оригинални, можем да заключим при съпоставка с по-ранни издания. Например от вида „* поща“ преди 1908 година са печатани „Русенска поща“ (1901), „Лясковска поща“ (1901), „Пловдивска поща“ (1903); от вида „* новини“ много преди 1931 г. са издавани „Бургаски новини“ (1897), „Софийски новини“ (1903), „Русенски новини“ (1911), „Варненски новини“ (1912), „Пловдивски новини“ (1927); от вида „* куриер“ – преди 1904 г. има „Русенски куриер“ (1884), „Пловдивски куриер“ (1890), „Повчански куриер“

твърде интересна. Първоначално редактор-издателят П. Бобчевский създава в Оряхово в. „Гражданин“ като орган на Дунавското печатарско дружество в Оряхово, Лом и Видин (25 юли 1890 – 11 май 1891). Редакторът се изселва във Варна, където в печатницата на Христо Н. Войников на 9 юни с. г. се появява и „Черно море“. До 17 декември 1895 г. (петата годишнина) са отпечатани 189 броя, като шеста годишнина се сочи времето 1 декември 1903–18 януари 1904, когато са отпечатани броевете 226-237, т.е. не се знае дали съществуват 36 броя (от № 190 до № 225) или е станала грешка при номерирането вследствие на „пропастта“ между V и VI годишнина.

На 15 ноември 1891 г. в Русе редакторът М. С. Тютюнджиев (Мъгърдич Тютюнджиян) пуска на пазара двуседмичния си вестник „*Тапуб*“ („*Дунав*“). Действително обещаната периодичност е спасена, но за кратко време, след петия брой вестникът става седмичен и на 4 април 1892 г. с брой № 16 прекратява съществуването си.

От 2 април 1894 до 25 март 1895 г. във Варна се издава седмичникът „*Evksinos*“. Директор е Анастасиос Атанасиадик, а отговорен редактор и издател – В. Н. Гонаропулос. Масмедията е седмичник, изпълнен с политически новини, търговски съобщения, литературни статии... Издаван е на гръцки език, като в заглавието е визирано едно от старогръцките имена на Черно море - *Понтос Евксинос* (*Евксински понт*).

В долината на река Бели Лом са разположени няколко селища. Едно от тях е Разград. Неслучайно П. Драгулев създава в града вестник „*Белий Лом*“ (2 май 1892-11 септември 1893, с прекъсване от 15 август 1892 до 20 февруари 1893). Отпечатани са 31 броя в две местни печатници – на Ст. Ив. Килифарски и на С. Икономов.

Град Кюстендил е разположен по двата бряга на река Банщица, която е десен приток на река Струма. Това именно е причина през 1894 година да се появи в. „*Струма*“, редактиран от А. Станков. Отпечатани са само 3 броя. Възможно е причината за краткотрайното присъствие да се крие и в антиправителствената насоченост на вестника, т.е. властта да е успяла да се справи с изданието, или след падането на Ст. Стамболов от власт да е отпаднала нуждата от подобен вестник [3, ф. 111, а.е. 20, л. 17; по: 2, т. II, с 366].

На двата бряга на река Ерма е разположен град Трън – основание на 2 януари 1895 г. Цветко К. Радков да нарече своя „*малък политически вестник*“ „*Ерма*“. От вестника излизат само 11 броя и на 12 май 1895 г. той спира. Двете дати определят до известна степен и тематичността на вестника - критика на предишния режим (на Стефан Стамболов) и поддръжка на управляващия кабинет (на Константин Стоилов).

Пряка е обвързаността на река Бели Лом с Разград, на река Ерма с Трън, на Черно море с Варна, донякъде е косвена свързаността на река Струма с Кюстендил, но е трудно да се намери логична връзка между Арда и Хасково. Въпреки това хасковлията Ангел Иванов назовава своя „*вестник за политика и наука*“ „*Арда*“ (25 март 1895 г.). Ако знаехме нещо повече за самия отговорен

(1900); от вида „* камбана“ преди 1926 г. се е появила вече „Варненска камбана“ (1922); от вида „* глас“ преди 1928 г. са тиражирани „Пловдивски глас“ (1894), „Русенски глас“ (1896), „Бургаски глас“ (1899), „Сливенски глас“ (1900), „Тракийски глас“ (1901), „Оряховски глас“ (1901), „Харманлийски глас“ (1901), „Никополски глас“ (1901), „Кулски глас“ (1902), „Казанлъшки глас“ (1903), „Беленски глас“ (1903), „Брациговски глас“ (1903), „Добрички глас“ (1903), „Шуменски глас“ (1903), „Видински глас“ (1907), „Каварненски глас“ (1907), „Габровски глас“ (1909), „Радомирски глас“ (1911), „Софийски глас“ (1912), „Старозагорски глас“ (1912) и др.

редактор, можеше да се окаже, че той е родом от едно от селищата, през които протича реката (Арда, Бориково, Могилица, Буката, Смилян, Рудозем, Средногорци, Лещак, Леска, Гарване, Стояново, Китница, Пъдарци, Сухово, Старо място, Главатарци, Тополчане, Крайно село, Кърджали, Островица, Широко поле, Лисиците, Зорница, Гняздово, Поточарка, Рабово, Котлари, Странджево, Бряговец, Маджарово, Бориславци, Ламбух, Хухла) и бихме намерили някакво що-годе приемливо обяснение (примерно: местен патриотизъм, връщане към детските спомени и пр.). От „Арда“ са отпечатани 32 броя, а 13 декември 1895 г. (петък) се оказва фатален за вестника и той спира да излиза.

Приблизително толкова (30) са и броевете на в. „**Златна Панега**“. Той излиза от 2 септември 1899 до 3 юни 1900 г. Орган е на Народняшката партия в Луковит. Редактор на вестника е Цветан Кузев, а страниците му са изпълнени с публикации срещу кабинета на Тодор Иванчев (13 октомври 1899-10 декември 1900 г.), формиран от Либералната партия (крилото на Васил Радославов).

И друг провинциален вестник - „**Янтра**“ (В. Търново), е в опозиция на правителството на либералите. Симпатиите на неговия директор-стопанин Д. Тричков и на отговорния редактор Костадин Михайлов са насочени към Народолибералната партия (стамболовисти). Вестникът се печата при братя Касабови и за времето 25 февруари-14 април 1900 г. са отпечатани 8 броя. Необходимо е да се отбележи, че Д. Тричков има опит във вестникарството, тъй като от 28 октомври 1894 г. (до 1 август 1915 г.) издава в. „Дунавски известия“, Свищов.

За последното десетилетие на XIX век е характерно:

1. Дублирането на имена на вестници, срещани и в предишните години – „Тунджа“ (1891-1895), но и „Тунджа“ (1879); „Струма“ (1894), но и „Струма“ (1889); „Янтра“ (1900), но и „Янтра“ (1886-1887).

2. По-логично се обвързва вестникът, в чието заглавие е вложен хидроним, със селище, имащо най-пряка връзка с реката – ако в. „Струма“ (1889) се издава в София, то в. „Струма“ (1894) е с местоиздаване град Кюстендил.

3. Разширяване географията на вестниците със заглавия-хидроними – „Черно море“ (1891-1905), „Белий Лом“ (1892-1893), „Ерма“ (1895), „Арда“ (1895), „Златна Панега“ (1899-1900).

4. Като име на вестник се появяват и арменското наименование на Дунав „Тапoub“ (Русе, 1891-1892) и гръцкото наименование на Черно море - „Evksinos“ (Варна - 1894–1895).

4. 1901-1910

В началото на XX век в Кюстендил излиза отново вестник, носещ името на река Струма. Нещо повече почти веднага след спирането на единия вестник се появява и негов съименник. Ант. Н. Делев е редактор на в. „**Струма**“, печатан в периода 6 септември 1901-27 юни 1902 г. Целта на вестника е да популяризира Кюстендилския край и да създаде самочувствие у неговите жители. Отпечатани са 44 броя.

Главният редактор Методи А. Мавродиев и редакторът-стопанин Михаил С. Камбуров определят новия вестник „**Струма**“ като независим. От него излизат само 17 броя (16 август-13 декември 1902 г.), но явно е имало множество затруднения, защото е печатан в кюстендилските печатници „Бр. Г. Дюлгерови“ и „Изгрев“, а също и в печатница „Либералний клуб“-София.

Ще наруша хронологията, за да посоча, че в същия период заглавието „**Струма**“ се появява и за трети път, но този път се свързва с град Радомир. На 19 март 1905 г. А. Лозанов пуска на пазара своя вестник „Струма“, но присъствието на изданието е кратко трайно – с излизането на брой 9 на 4 юни 1905 г. то изчезва от хоризонта. Причината може да се крие и в това, че вестникът е изпълнен с

множество обявления и реклами, а броят на рекламоделителите в град с 4334 жители [5, с. 126] все пак е ограничен.

В с. Вълчедърма (дн. гр. Вълчедъръм) са отпечатани 4 броя на седмичника **„Цибрица“** (3 април–28 май 1903 г.). Естествено било да се търсят услугите на печатници, намиращи се в съседните градове: Фердинанд (дн. Монтана) – „Свобода“ и Лом – на С. Цонов-Лилев. Също така е естествено името на седмичника да е точно такава, тъй като селото е разположено на левия бряг на река Цибрица.

Четвърт век след спирането на първия вестник по българските земи в. „Дунав“ в Никопол М. Овадия издава в. **„Дунав“**. Той излиза в две годишнини (I - 10 юли 1902-15 август 1903 г. и II - 1 септември 1903-3 февруари 1904 г.), в които са издадени 34 броя, т.е. и като времеиздаване, и като количество на отпечатани броеве новият вестник „Дунав“ далеч отстъпва от русчущия първопроходец.

В Русе Мехмед Тефтиш редактира друг вестник, носещ името на реката - **„Тупа“ („Дунав“)**. Той се издава в три годишнини 1905-1906, 1906-1907 и 1909-1910, като срещу датата 1 януари 1910 г., когато е отпечатан последният брой, стои номерацията 464, т.е. това е един от най-продължително излизащите вестници, списван на чужд език.

И названието „Марица“ се подновява. Първият вестник, както вече бе отбелязано, се печата в Пловдив в периода 1878-1885. Двадесет години по-късно се появява в. „Нова Марица“ (13 февруари 1905 г.). При започване на четвъртата годишнина (6 януари 1908 г.) вестникът се преименува на **„Марица“**. Негов издател и главен редактор е Кузман Толев. С това име този *„независим обществен лист“* (*„политико-обществен лист“* – от брой 153 на същата година, *„орган на комитета на прогресистите“* от 1909 г.) излиза до 17 декември 1911 г.

В продължение на 37 съботи в Самоков се печата **„Бистрица“** - *„седмичен независим вестник“*. Негов редактор е Иван Манчев. Към изданието има интерес – започва с тираж 500, който се удвоява. По неизвестни причини редакторът продължава медията в София с ново име – „Софийска трибуна“, т.е. изоставя едно оригинално заглавие-хидроним (независимо че река Бистрица не е свързана пряко с град Самоков!) и го заменя с нещо по-стандартно. („Софийска трибуна“ в два броя излиза през 1911 г.).

Вестник с търговски реклами и обявления е в. **„Камчия“**. Той е редактиран в Преслав, но се издава в печатница „Надежда“-Ески Джумая (дн. Търговище). Първият му брой се оказва и единствен и излиза на 8 август 1908 г.

Карлово е едно от подбалканските градчета, разположени в плодородната Стремска долина. Може би това е и причина редакторът В. Александров да назове своя вестник именно **„Стремска долина“**. Отпечатани са 65 броя – 26 през първата годишнина (8 март-27 септември 1908 г.) и 39 - през втората (27 август 1909-12 февруари 1911 г.), което сочи неритмичност в издаването, а и говори за неголемия интерес на карловци към изданието, обясняващ се и с неговата политическа обвързаност (Демократическа партия).

Наблюденията за вестниците от това първо десетилетие на XX век са:

1. В периода се дублират имената на двата най-първи вестника – „Дунав“ (първият, издаван в българските земи) и „Марица“ (първият български вестник след Освобождението), но нито един от двата не достига възрастта на предходниците си – „Дунав“ от 1902 г. се задържа 19 месеца, „Тупа“ („Дунав“) - три годишнини (1905-1906, 1906-1907 и 1909-1910), а „Марица“ – непълни 4 години.

2. За разлика от в. „Дунав“ от 1865 г. „Дунав“ от 1902 г. се издава в Никопол, сякаш да покаже, че с река Дунав са свързани и други български градове, а не само Русе.

3. Появата на втори вестник „Струма“ 3 седмици след спирането на първия (срв. последният брой 44 е с дата 27 юни 1902 г., а брой № 1 на новия вестник излиза на

16 август с.г.) се обяснява със стремежа на вторите издатели да досъберат позитивите, които е създал непосредственият му предшественик.

4. Продължителността на едно или друго издание е свързана и с тематичността на вестника – „Струма“ (1901-1902) е с 44 броя, защото се стреми чрез съдържанието да обхване по-голям брой кюстендилци, а „Струма“ (1908) е със 17 броя най-вероятно, защото е тясно партиен вестник (на Либералната партия-радослависти).

5. И в този период се наблюдава включване на ново заглавие и на нови селища, но броят им не е толкова впечатляващ, както бе в предходните 10 години – Никопол – с „Дунав“ (1902-1904), с. Вълчедърма (дн. гр. Вълчедръм) - с „Цибрица“ (1903), Радомир – със „Струма“ (1905), Самоков – с „Бистрица“ (1906-1907), Преслав - с „Камчия“ (1908) и Карлово – със „Стремска долина“ (1908-1911).

ЛИТЕРАТУРА

[1] Балан, Ал. Книгопис на периодическите списания и вестниците през 1889 г. – Периодическо списание, 1890, кн. 32-33.

[2] Български периодичен печат. 1844-1944. Анотиран библиографски указател. Т. I, А-М, т. II, Н-Я, т. III. С., 1962, 1966, 1969.

[3] Народна библиотека „Кирил и Методий“, Български исторически архив (НБКМ, БИА).

[4] Опис на българските периодични издания в Народната библиотека в София. 1844-1900. С., Нар. библ., 1903, IV.

[5] Списък на населените места в Княжество България според преброяването на 31 декември 1905 г. С., Дирекция на статистиката (Печ. „Габрово“), 1907.

За контакти:

Гл. ас. Живодар Иванов Душков, Катедра „Педагогика, психология и история“, Русенски университет „Ангел Кънчев“, e-mail: darko47@mail.bg

Докладът е рецензиран.